

ORLANDO

Tutku Mavi Erkılıç

Virginia Woolf hayat verdiği karakterleri zihninin algıladıkları üzerinden çizer. Aktardığı izlenimler arasında organik bir bağ vardır. **Orlando**, teması zamanın çok katmanlılığı, formu ise şiirsel düzyazı olan 1928 doğumlu romanıdır. *Roman a clef* (gerçek kişi ve olayların kurmaca görünümü altında sunulması) türündedir ve **Woolf**'un gösterişli **Vita Sackville-West**'e yazdığı, poetik düzyazı formunda bir aşk ilanıdır. Zamanı kronolojik olarak olanaksız bir genişlikte kullanmakla kalmaz, zaman blokları arasında sınırlar çizmeden dolaşır. İngiltere'nin en soylu ve nüfuzlu ailelerinden birinin mirasçısı olan şair ruhlu Orlando serüven dolu yaşantısına Kraliçe I. Elizabeth'in gözdesi olarak başlar. Arayışlar içinde geçen inişli çıkışlı dört yüzyıllık yaşamının ortasında bir dönüşüme uğrar. Karakterlerin psikolojisi mekanlarla birlikte görünür hale gelir, jestler ve sözler doğallıklarını korur. Geleneklerle çatışan insan, zamanın ruhunun daha güçlü bir biçimde görünmesini sağlar. **Woolf**'un dünyadan göçmesi zamanının ruhuna ayak uyduramamasındandır ancak Orlando zamanı sınırsızca yaşarken yazarı da beraberinde taşır. **Orlando** ve **Kendine Ait Bir Oda** (1929) romanları aynı zaman diliminde yaratılmış olmasının yanı sıra tematik açıdan paralellikler taşır: İlki zamanın sınırlamadığı bir özgürleşmeyi arzulayan bir fantezi iken ikincisi yazarlığın yaratıcı doğası üzerinden özgürleşmenin öğretisine odaklanır. **Woolf** **Kendine Ait Bir Oda**'dan erkek egemen dünyaya seslenir, feminist harekete klasik bir eser bırakır.

Woolf'un **Orlando**'su üzerine...

Uygarlığın barbarlık, barışın savaş, aşkın zayıflık, çekiciliğin yetersizlik, özentinin çaresizlik ve güzelliğin yoksunlukla olan ilişkisini bir kez daha görmüş ve bu kavramların çoğunlukla birbirinin yerine kullanılageldiğini bir kez daha anlamıştım. Yaşam bir yanılgılar yumağıydı ve yaşamı bir krizler güncesine çevirmemek için görmemek duymamak ve düşünmemek gerekiyordu. Oysa yaşama karşı başkaldırmadan ve gerçeğe karşı düzlükler kurmadan Orlandolar var olamazdı.

1949 yılında Londra'da doğan **Sally Potter**'ın kamerayla ilk tanışması 1963 yılına rastlar. 1974 yılında dans grubu kurar ve koreograf olarak ünlenir. 1979'da **Puccini**'nin *La Boheme* operasının serbest bir uyarlaması olan *Thriller* adlı kısa filmle yönetmenliğe adım atar. **Potter**'in filmografisinde öne çıkan filmler şunlardır: *The Gold Diggers* (1981), *Women in Soviet Cinema* (1988), *The Tango Lesson* (1997) ve *The Man Who Cried* (2000).

Ve Orlando...

Yönetmen-Senarist-Yapımcı: Sally Potter

Görüntü: Aleksei Rodionov

Müzik: Potter & David Motion (Handel) (Lirikler: Potter)

Kurgu: Herve Schneid

Oyuncu: Tilda Swinton (Orlando), Quentin Crisp (Kraliçe I. Elizabeth), Charlotte Vandery (Aleksandra Menchikova), Lothaire Bluteau (Khan), Billy Zane (Shelmerdine), John Wood (Archduke Harry), Jessica Swinton (Orlando'nun Kızı)

Bir İngiltere-Rusya-İtalya-Fransa ortak yapımı olan film aralarında Marseille FF 1992 En İyi Film & En İyi Kadın Oyuncu, Venedik FF 1992 İzleyici En İyi Film, Selanik FF 1992 En İyi Film & En İyi Kadın Oyuncu ve Felix 1993 Avrupa Genç Film ödülleri de bulunduğu çok sayıda ödülün sahibidir.

Orlando'nun 400 yıllık yolculuğu aracılığıyla İngiliz kültürünün kökenlerine, cinsel devrim tarihine, salon edebiyatının inceliklerine, savaş ve barışın çok bilinmeyenli denklemine, cinsiyet ve kimlik ilişkisine odaklanılır. Yüzyıllar içinde dekor, jest, kostüm ve aksesuar kombinasyonu içinde yol alırız. Potter kendi deyimiyle dönemleri kostüm, müzik ve şiirle aktarır. Tarihsel dönemler yedi ana sekans bloğu olmak üzere belirtilir.

1600 (Ölüm): Eliza parçasının androjen tarzda seslendirilmesi Kraliçe'nin değerini azaltmasa da cinsiyetçi ve ironik bir dokundurmadır. Parça kraliçeyi güzel ve kutsal olarak sunsa da Eliza coşku uyandıracak durumda değildir, bu durum görkemli teknenin önemli yolcusunun kimliğini ele verir. Elizabeth'in (oyuncu **Quentin Crisp**, bir erkek!) içinde elini yıkadığı ve Orlando'nun taşıdığı kase arınmaya vurgu yapar, bundan böyle Orlando geçmişinden arınır ve Elizabeth'in gözdesi olarak sadece ona ait olur. Eliza müziği yolculuğu boyunca Orlando'ya

eşlik eder ki bu durum Elizabeth'in koruyucu, güven verici ve kutsayıcı varlığının Orlando'da yer ettiğine dönük bir göndermedir.

I. Elizabeth çevresi hizmetçiler ve asilzadelerle çevrili mülkünü, sararıp solmaması koşuluyla Orlando'ya bırakır ve gözdesi olduğunu ilan eder. Kraliçe'nin köpeklerini gezdirmesine izin verilmesi Orlando için şeref ve ayrıcalıklı konumunu gösteren bir göstergedir. Elizabeth'in en sık kullandığı kelime olan "Come!" kraliyetin emir kipi olarak pozisyonu dolayısıyla sıradanlaşmış karakterlerle özdeşleşir. Elizabeth dönemi canlı ve çağırıcı renklerle verilir, sonbahar atmosferi baskındır: Kırmızı ve altın renkleri gücün simgesidir.

1610 (Sevgi): Victorian stili bir resimde Orlando'nun buz altında donmuş çiçekler ve meyveler arasında kadına dönüşmüş bir şekilde görünmesi aşk kurbanı olduğunu çağırır. Kraliçenin ve ailesinin ölümünün ardından Orlando Favilla ile nişanlı olmasına rağmen gönlünü Rus prenses Aleksandra'ya kaptırır.

I. James döneminde donan Thames nehri bu aşka kucak açar. Aşkınız için tavşan yerine kurt avlar, viski yerine votka içerim: Orlando'nun bu mecazına Aleksandra somurtarak cevap vererek hoşnutluğunu saklamasa da çabayı yetersiz bulduğunu gösterir. "Bir erkek yüreğinin peşinden gitmeli" sözü Orlando'nun kadınsılığını ortaya koyar. Favilla tüm bu olanlardan sonra Orlando'yu rezil ederek terk eder.

Panayırda Musa'yı denizkızlarıyla yatakta gösteren tablo hem arzuyu hem okyanusları aşma arzusuna gönderme yapar. Aleksandra'ya erkek çocukmuş gibi Sasha denmesi de cinsiyetçi bir şaka olsa gerek: Sasha'nın Londra'da bulunmasının nedeni erkek kardeşinin olmamasıdır.

Aleksandra son buluşmalarına gelmez. Kalbi kırık ve eli boş kalan Orlando derin bir uykuya dalar.

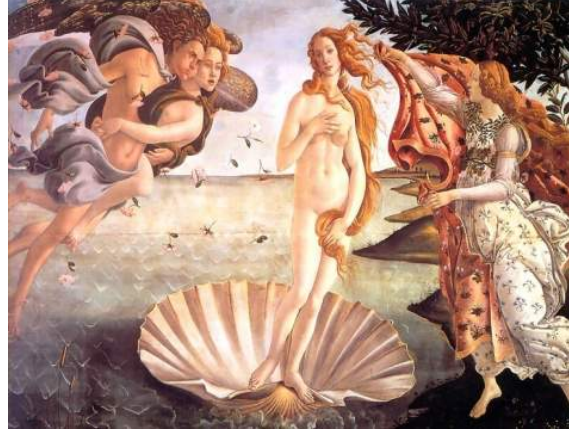

1650 (Şiir): Orlando uyanır ve kalbini teskin etmek için kendini şiire verir ama yeteneği olmayınca sonuç berbattır. Dönemin şair geçinenlerinden biri olan, Orlando'ya kol kanat geren ve tek derdi aylığa bağlanmak olan Nick Greene'in alay ettiği çocuk şiirleri yazar.

1700 (Politika): Orlando politikaya atılır: William of Orange ünvanıyla Orta Asya büyükelçisi olarak atanır. Khan ile ahbaplığı sayesinde doğu kültürüne uyum sağlar. Archduke Harry onu kral adına ödüllendirir ama genç Khan ondan askeri destek ister. Bunun dışında, Doğu her koşulda teslimiyet ve bağlılığı şart koşarken, Batı için öteki gördükleri insan bile değildir. Orlando ölme ve öldürme arasında bir taraf olmak yerine uyumayı seçer çünkü kadınlık içgüdüğü hayattan yanadır. Uykusundan bir kadın olarak uyanır. Yatağını çevreleyen hakim renk, reenkarnasyona yönelik simgesel bir gösterge olarak kullanılan şafak mavisidir. Lady Orlando'nun kadınlığını ele veren sadece bedeni değildir, boynunu ve

bakışlarını bir kadın olarak kullanmayı çabucak öğrenir. Bu sahnede İtalyan ressam **Botticelli**'nin *Birth of Venus* tablosuna esprili bir gönderme vardır.

1750 (Toplum): Orlando bir salon güzeli olarak katıldığı Londra partilerinde aşagılanır. Yer yer elbisesinden taşan vücudu dışında sahip olduğu bir şey yok gibidir. Lady Orlando'nun döndüğü Londra'da giydiği elbiseler uygulanan baskı ve sınırlamaların simgesi olur. Orlando yeni kimliğiyle Londra'ya döndüğünde ünlü salon gevezeleri arasında can sıkıntısından patlar.

İngiltere ve İngiliz toplumu üzerine ironik taşlamaların hedefinde salon entelleri vardır: *Guliver*'in yaratıcısı **Jonathan Swift** ve şair **Alexander Pope**. İki konuşan kafanın ortak gevezelik alanı kadınlardır: *'Kadınların arzuları yoktur, sadece nazlanırlar.'* *'Kadınlar çocukların büyümüş halidir.'* *'Kadın dediğin süslerle donanmış aptal bir hayvandır.'* Orlando bu çevre kirliliğine duyarsız kalmaz: *'Siz şairler, her biriniz içinizdeki kadınsılığın verdiği ilhamla konuştunuz.'* Film Woolf'u sıkça dumura uğratan kendi zamanının entelektüel lafazanlarına da bir gönderme yapar.

Çulsuz olma riski taşıyan Orlando, onun evde kalmış ve acı çeken bir kız kurusu olarak ortalıkta kaldığını düşünen Harry'den evlilik teklifi alır. Böylece kadınlığı pazarlık konusu edilir. Orlando kendini dışarı atar, bahçede koşturmaya başlar.

Ancak o yeşil labirentte kaybolmak yerine kendini yeniden bulur. Metafor nettir: Her karmaşanın ardından sakinlik gelir.

1850 (Cinsiyet): Orlando baskıcı ve kuşkuyla bakılan Victoria döneminde rüyalarının erkeği Shelmerdine ile tanışır. Takip eden sahnede tren sesi duyulur, tren içinde bulunulan çağı simgeler, metonomi vardır: Tren görünmese bile trenin varlığını sesinden anlarız. Orlando'ya yolculuk üzerine sarf ettiği sözlerine bakılırsa Shelmerdine için bir kadın serüvenci ve sorgulayıcı olamaz. Anlaşılan o ki Victoria döneminin kadını, yakışıklı romantik erkek tarafından korunan ve kollanan, akıl verilmeye çalışılan melodram kadınıdır.

Orlando'nun Shelmerdine'in ayağını yıkaması bağlılık, fantezi ve aşkı temsil eder. Ama Orlando evlenmek ve her şeyini yitirmek ikilemi arasında kalır. Victoria yasalarına göre bir oğula sahip olmadıkça mülk sahipliğini sürdürmesine olanak yoktur. Orlando sallantıdaki aşk ve güç sağlayan miras yerine kendini tercih eder. Shelmerdine için gitmek geleceğe yol almak, kalmak ise geçmişte yaşamayı sürdürmektir, özgürlüğü için savaşmayı seçer ve gider.

1900'ler: Orlando savaş ortamında hamile kalır.

1992 (Doğum): Orlando sıradan, orta sınıf ama bağımsız bir kadın olarak kızıyla birlikte yaşar. Yazdığı romanı yayınevine sunar. Romanında çocuk erkektir ve bu

vasiyetin devamı için gereken koşuldur. Yazdığı metin üzerinde değişiklikler istenmesi, Orlando konusunda Potter'ın çektiği zorluklara dönük bir gönderme olarak da okunmalı.

Orlando yıllar önce yaşadığı malikaneyi ziyaret eder. Malikanenin kapalı olması ve bahçesinin örtülerle koruma altına alınmış olması geçmişin müzeliği olarak görüldüğünü ve artık ancak sergi amaçlı kullanılabileceğini söyler gibidir.

Küçük kızın kamerayla çekim yapması çağımızın görsel kültürüne dönük bir göndermedir. Ve **Jarman** sinemasına özgü bir motif olan şarkı söyleyen androjen melek Jarman'a selam yollar.

Final sahnesinde duyulan şarkı adeta Orlando'nun özgürlüğünün tutkulu bir çığlığıdır. Orlando'nun kendi kaderini kendi çizmesi, kendine yetebilmesinin yarattığı coşku bu şarkıyla hissedilir. Asırları aşan yolculuğu nedeniyle yorgun düşse de kendisinin ve çocuğunun geleceği için umut besler. Gökyüzüne çevrilen bakış, yaşanan anın verdiği esriklik, kendinden geçme duygusuna işaret eder. Orlando aynı ağacın altında ağlar, mutluluk gözyaşları döker!

Filmin öyküsü kadar ilginç olan yapım öyküsü ile ilgili notlarımı da paylaşmak isterim: Film, **Woolf**'un zaman aşırı tarihsel fantezisinin serbest bir okumasıdır. Roman 1928'de, film 1992'de noktansa da fantezi sona ermez. Bu gerekçe ile

Woolf klasik dönemde yaşayan bir **Sappho** olarak okunursa, günümüzde de **Potter** için modern bir Sappho tanımlaması yapmak mümkün olur. Hayatı yeniden ve başka bir bedende yaşamının bu zaman aşımı öyküsünü en iyi karakterize eden tercihlerden biri de anlatıda geçen ve uyanışa / ergenliğe vurgu yapan **Meşe Ağacı** şiiri **Sackville-West**'in kitabından alınmıştır.

Orlando, tasarımıyla yönetmenini **Greenaway** ve **Jarman** dünyasına yakınlaştırır. Potter, Greenaway'ın yapım tasarımcıları ile çalışır: **Ben Van Ons** ve **Jan Roelfs**. **Tilda Swinton** bir Jarman oyuncusu olarak tanınır. Potter, **Tilda'yı Wollen'in Friendship's Death** filminde izledim ve seçtim, der. Kostüm tasarımcısı **Sandy Powell** da Jarman ve Greenaway kadrosundan seçilir. İlginç bir paralellik: **Swinton** İskoçyalı ünlü bir aileden geliyor ve 38 kuşağın tarih olduğu 800 yıllık bir malikanede yaşıyor. Orlando karakteri için Swinton'dan daha iyi bir seçenek bulma çabasının önünde doğal bir engel.

Orlando stilistik bir kolaj olarak okunabilir: Hiciv, fantezi, anı, biyografi, serüven. Filmde sanatsal dönemler arasında yolculuk yapılır: Rönesans, barok, rokoko, romantizm, modernizm. Ağırlıklı olarak avantgarde-modernist bir söylemle yol alan film, giderek klasik bir anlatıya doğru evrilir. 7 ana sekans bloğu (aşk, şiir, seks, doğum, politika, toplum, ölüm) ve 6 reenkarnasyonel insert olmak üzere toplam on üç parçalı yapının her biri bir müzik parçası ile temsil edilir.

Erkek veya kadın olmak, toplumsal cinsiyetin görünür ve görünmez yaptırım tehditleri karşısında güçlüklerle, sınırlamalarla ve tehlikelerle yaşamayı öğrenmek demektir. Özgür olabilmemiz için toplumsal cinsiyet kural ve yaptırımları tarafından kuşatılmışlığımızı ve psiko-fiziksel cinsiyetimize dair kurgusal pozisyonumuzu aşarak cinsiyetsiz bir öz-kimlik edinmeliyiz. Toplumsal cinsiyetin baskıcı kültürel söylemini etkisiz kılabilmek için bireyin gizil ve cinsiyetsiz insani özüne ulaşması gerekir.